
Мр Момчило ИСИЋ

ЕКОНОМСКЕ ПРИЛИКЕ НА СЕЛУ У ВАЉЕВСКОМ КРАЈУ ПРЕД ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

Истичући социјалистичку литературу и радничку штампу као средства у борби за прави животни пут, Дудић је, у свом животопису, нагласио: „Тиме сам добио духовне хране и учврстио се у свом уверењу, како бих могао користити покрету и класи којој припадам.”¹ (Подвукао М. И.). Истинско припадање селу и сељаштву било је, у ствари, његова идеја водиља у непрекидној борби за побољшање свеукупног положаја најмногобројнијег становништва у држави.

Живећи на селу од пољопривреде, Дудић се на најнепосреднији начин упознао са свим облицима експлоатације, подређивања и запостављања села и сељака.² С обзиром да је, као марксист по убеђењу, могао да сагледа и узроке оваквом стању, борба за корените промене на селу постала је његов основни циљ. У томе смислу он и на књижевној вечери сељака писаца, организованој на Правном факултету у Београду крајем 1939. године, истиче: „Ми нисмо дошли овде да, као нека атракција, служимо за разоноду доколичарима, него да јавно, пред свима, кажемо да сељачки народ није задовољан животом којим живи, и да хоћемо с вама да се боримо за бољи живот и оних у селу и вас овде у граду, за боље културне прилике села, за боље просветне прилике на селу.”³ (Подвукао М. И.).

Објашњавајући 1940. године како је постао књижевник, Дудић је рекао: „На саму књижевност прешао сам кад није било довољно слободе штампе. Нисам имао другог начина да изразим своје мисли, већ сам прибегао да приповетком укажем на неке ствари на селу које би могле кудикамо друкчије.”⁴ (Подвукао М. И.).

Увиђајући неопходност промена и у начину пољопривредне производње на селу, све чешће је налазио места за стручну литературу у својој библиотеци, да би једном, с тим у вези, и рекао: „Зато ја читам

¹ З. Јоксимовић, Драгојло Дудић, Ваљево, 1987, 10.

² М. Исић, Сељаштво ваљевске области 1929—1941, Ваљево, 1985, 170.

³ З. Јоксимовић, н. д., 19.

⁴ Исто.

све што има о пољопривреди да бих унапредио своју производњу и да бих помогао својим сељацима.”⁵ (Подвукао М. И.).

Члан КПЈ, скоро од њеног оснивања, Драгојло Дудић је много допринео њеном продирању међу сеоске масе ваљевског краја. Изузетно је, међутим, значајан и његов допринос у припреми и организовању устанка, којем се, и сам, од почетка придружио. И условима рата изналазио је он решења да се помогне сељацима, како би се код њих учврстило поверење у нову власт. Тако је једном приликом, када је са неколико другова, донео пресуду о подели имања између два брата и маћехе, у свом Дневнику записао: „Сељаци сада сматрају да је власт у нашим рукама, иако то није стварност. Али ми ето, морамо бар најмање случајеве да расправимо међу њима. . .”⁶ (Подвукао М. И.).

Имајући увек, и на првом месту, у виду побољшање живота сељаштва, без обзира да ли се ради о Дудићу као напредном пољопривреднику, писцу и књижевнику, ратнику, комунисти и револуционару, данас, када обележавамо 100-ту годишњицу његовог рођења, требало би размишљати о једној свеобухватној студији о сељаштву из Дудићевог времена, али не само у ваљевском крају, или Србији, већ и у Југославији, јер ни Дудић није само ваљевски и српски, него и југословенски.

Дајући свој, мада изузетно скроман допринос у истраживању ове теме, ми ћемо се у овом кратком саопштењу ограничити само на економске прилике и то уочи другог светског рата, које су владале на селу у ваљевском крају.

Све већим продирањем у област аграрне производње, капитализам је, нарочито, током тридесетих година XX века у ваљевском крају створио услове за социјалну диференцијацију и друштвено раслојавање. Сеоске патријархалне задруге, скоро у потпуности, нестају и у оним срезовима са најдужом задружном традицијом. Тако на пример, срески начелник за подгорски срез, у извештају Краљевској банској управи дринске бановине о општим приликама у срезу током 1938. године, истиче: „Старог задружног облика породичне задруге по селу постепено нестаје. У срезу има незнатан број сељака који живе у породичним задругама. Све остало су инокосне породице.”⁷

Деобом задруга, број домаћинстава се, од 1931. до 1939. године увећао за 14,25%.⁸

⁵ М. Исић, н. д., 164.

⁶ З. Јоксимовић, н. д., 22.

⁷ Архив Босне и Херцеговине, Краљевска банска управа дринске бановине (Даље: Архив БиХ, КБУ ДБ) пов.

⁸ М. Обрадовић, Село дринске бановине у бројевима, Сарајево, 1939, 5.

БРОЈ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ДОМАЋИНСТАВА

Срез	1931.	1939.	% увећања
Ваљевски	4.849	5.302	9,34%
Колубарски	5.153	6.118	18,72%
Подгорски	3.946	4.364	10,60%
Посавски	3.951	4.479	13,36%
Тамнавски	5.840	6.859	17,44%
Укупно:	23.739	27.122	14,25%

Неравномерно нестајање сеоских патријархалних задруга у појединим срезовима је условљено њиховом привредном развијеношћу. Тако је оно, на пример, најрадије почело у Посавини, где на једно домаћинство 1939. године, просечно, долази 4,4 становника. Истовремено, у сиромашној Подгорни је тај број 6,91.⁹

Распадање ових сеоских институција носило је са собом и једну изузетно значајну појаву, а то је уситњавање сеоског поседа. Тако се само у тамнавском срезу, у овом осмогодишњем периоду број поседа од 2 до 5 хектара увећао од 1.407 на 4.116, а оних изнад 5 хектара умањено са 3.127 на 1.372.¹⁰

Уситњавање поседа проузроковало је све већу пауперизацију сеоског становништва, односно све више најамних радника. Отуда је у ваљевском округу 1939. године било 8.818 лица која су се издржавала као професионално-сточарска радна снага и то у: ваљевском срезу 1.775, колубарском 1.916, подгорском 570, посавском 1.660 и тамнавском 2.897.¹¹

Знатна уситњеност поседа утицала је, међутим, и на оскудицу најосновнијих средстава за производњу. Инокосна домаћинства су веома често била без запреге, плуга и сл.

ПОЉОПРИВРЕДНА ДОМАЋИНСТВА КОЈА НЕМАЈУ

Срез	Запрегу		Плуг	
	број	%	број	%
Ваљевски	2.452	46,24	2.555	48,18
Колубарски	2.945	48,13	2.610	42,66
Подгорски	1.851	42,41	1.764	40,42
Посавски	2.962	66,13	2.938	65,59
Тамнавски	2.728	40,53	2.822	41,14
Укупно:	12.990	47,89	12.689	46,78

⁹ Исто.

¹⁰ М. Исић, н. д., 26.

¹¹ Исто, 27.

У којој мери су домаћинства са ситним поседом угрожена, најбољи је пример посавског среза, где је највише инокоштине, пошто је у њему оскудица и у стоци и у запрези највећа. Иначе, цео ваљевски крај је, у погледу запрега, у неповољнијој ситуацији него дринска бановина, где је без запреге 42,98% домаћинстава, док је код плуга однос повољнији, мада не много у његову корист, јер у бановини 48,25% домаћинстава нема плуга.

Недостатак најосновнијих средстава за производњу претпоставља и малобројност пољопривредних машина и хигијенских пољопривредних објеката. Отуда у целом ваљевском округу 1939. године има само 6 трактора, 272 парне, моторне и ручне вршалице, 439 тријера и само 51 бетонско бубриште. Једино је хигијенских стаја било 7.462, али и од тога више од половине у ваљевском срезу,¹² што значи да је највећи део округа оскудевао и у овим објектима.

Поред недовољног броја, веома често, и постојећи пољопривредни објекти, справе и машине су били неквалитетни. Иако је, на пример, сваких 5,72 домаћинства имало сушницу за шљиве, а 12,95 казан за печење ракије, само је 3,30% сушница било израђено по систему „Главинић” или „Стојковић” и свега 2,92% казана машински.¹³

Оскудица и неодговарајући квалитет средстава за пољопривредну производњу условљавали су екстензивно привређивање у највећем делу округа. Тако, на пример, у Подгорини и 1938. године, према речима среског начелника, велики број земљорадника обрађује земљу полудрвеним плугом, сеје омашке и бубри веома ретко, и то горењем.¹⁴ Слично стање је било и код сиромашног становништва у Посавини, јер је за њих срески начелник, такође, у 1938. години, каже: „... А 75% пољопривредника и данас сеје пшеницу омашке, а кукуруз сеје у бразду; због тога у најповољнијим годинама не може овдашњи пољопривредник да добије принос који жели.”¹⁵

Повећање укупног приноса постизало се у ваљевском крају, углавном, проширењем засејаних површина, тим пре што је у предратном периоду дошло до изразите понуде и тражње пољопривредних производа. Отуда је просек зиратне земље 1938—1941. године за 10,88% изнад оног у раздобљу 1929—1940, или, чак, за 15,11% од просека 1929—1937. године.¹⁶

Немоћно да изврши напредак у начину обраде земље, ваљевско сељаштво је било беспомоћно и у одбрани од елементарних непогода: мразева, суша, града, поплава и сл., које су на овом подручју често узимале свој данак, битно утичући на ниске приносе основних пољопривредних култура, пре свега пшенице и кукуруза, које су заузимале око 90% засејаних површина.¹⁷

¹² М. Обрадовић, н. д., 8.

¹³ Исто.

¹⁴ Архив БиХ, КБУ ДБ.

¹⁵ Архив БиХ, КБУ ДБ, пов. 891/39.

¹⁶ М. Исиф, н. д., 189.

¹⁷ Исто.

Година	Пшеница		Кукуруз	
	укупан	по ha	укупан	по ha
	принос по тс		принос по тс	
1938.	50.3326	10,68	784299	15,64
1939.	466668	10,66	893879	16,30
1940.	322371	6,70	644581	12,60
Просек	430788	9,34	774253	14,84

Изразито низак принос пшенице у 1940. години, који је, чак, за 39,72% нижи од просечног приноса у ваљевском крају за период 1929—1940. године, као и кукуруза, који је, у односу на исти период, подбацио за 20,20%, првенствено су последице дуготрајне суше у целом округу, те честог града и поплава у појединим деловима. Међутим, и просечан принос, у три предратне године, испод је оног оствареног у претходном, дванаестогодишњем раздобљу, како у округу, тако и у Југославији,¹⁸ што је и најбољи показатељ опадања економске моћи сељаштва на овом подручју, чијих 47,83% домаћинстава, према подацима из 1939. године, и у редовним приликама купује жито за хлеб сваке године.¹⁹

Поред ниских приноса основних ратарских култура, економско слабљење сељаштва у ваљевском крају, пред други светски рат, проузроковано је и неродицом шљиве, најважнијег извора новца за већину становништва.

ПРИНОС ШЉИВЕ²⁰

Година	Укупно тс	По стаблу kg
1938.	178.321	6,51
1939.	546.947	18,76
1940.	22.031	0,80

После 1937. и 1938. године, као изразито неродних, обилнији род шљива је донела 1939. године. Једино је подбацио подгорски срез, са свега 3,6 kg по стаблу.²¹ То је, с обзиром да на њега долази 34,42% свих шљивових стабала у округу, битно утицало да просечан принос у ваљевском крају, и ове године, буде испод југословенског од 27,9 kg, као и оног у Србији, где је износио 24 kg по стаблу.²² Међутим, задња мирнодопска година донела је, у овом воћарском реону, неза-

¹⁸ М. Исић, н. д., 189; Н. Вучо, Пољопривреда Југославије 1918—1941, Београд, 1958, 64.

¹⁹ М. Обрадовић, н. д., 12.

²⁰ М. Исић, н. д., 191.

²¹ Државни статистички уред ДФЈ, Пољопривредна статистика — виногради и воћњаци, 1939, св. 8, Београд, 1945, 36.

²² Исто, 40.

памћено мали принос шљива. Мраз, кад су шљиве биле у цвату, дуготрајна суша и штитаста ваш у појединим деловима, скоро у потпуности су уништили шљиву.

Сељаштво у ваљевском крају је мање приходе од шљиве имало не само због неродице, него и услед отпочињања другог светског рата. Наиме, тржиште западне и средње Европе постало је затворено за суве шљиве из Југославије, па је нагло опала и цена, али и потражња за овим производом на ваљевском тржишту. С тим у вези, начелник подгорског среза у извештају о стању пољопривреде за период октобар-децембар 1939. године истиче: „Суве шљиве су продаване по 230—400 динара за 100 килограма са којом ценом воћари нису били најбоље задовољни.”²³ Слично стање било је и у колубарском срезу, крајем 1939. године: „Шљиве су продаване за багателу, што је у многоме довело до огорчења код пољопривредника и услед тога су неки почели да ваде из земље дрвеће.”²⁴

Мали приходи од шљиве, у предратним годинама, а и слабији приноси ратарских култура, битно су утицали на погоршање економског положаја ваљевског сељаштва, све чешћег купца на пољопривредном тржишту. Стање је било утолико теже, пошто је у целој земљи, услед знатнијег извоза крајем 1939. године, распламсавања другог светског рата и изразито слабе жетве 1940. године, дошло до изразите тражње пољопривредних производа.

Максимирањем ниских откупних цена пшенице и кукуруза, у време и непосредно после жетве, односно бербе, дакле, онда када је највећи део сељаштва на тржишту био продавац, држава је овај слој становништва доводила на руб материјалне егзистенције. Јефтино продајући своје производе, да би дошло до одрђеног износа новца, оно је остајало и без довољне количине потребне за сопствену исхрану, а то значи, врло брзо, прелазак у купце, али по много вишим ценама. Тако је, на пример, уредбом од 22. јуна 1940. године, највиша цена пшенице била 230 динара за 100 килограма²⁵ да би после кратко-трајног откупа, због изразите неродице и малог приноса, она већ крајем јула, на ваљевском тржишту достигала цену од 340 динара за 100 kg.²⁶ Слично је било и са кукурузом, чија је максимирана цена, уредбом од 27. новембра 1940. године, у зависности од степена влажности, одређена на 200 и 250 динара за 100 килограма.²⁷

С обзиром да су највеће количине најважнијих пољопривредних производа врло брзо прелазиле у руке малог броја људи, то су цене постале, скоро искључиво, њихова ствар. Изазивајући оскудицу на тржишту, они су стално и дизали цене, и то не журећи с продајом, јер су им опште прилике ишле на руку. С тим у вези, срески начелник ваљевског среза, извештавајући Краљевску банску управу

²³ Архив БиХ, КБУ ДБ, пољопривредно одељење, 1988/40.

²⁴ Архив БиХ, КБУ ДБ, пољопривредно одељење, 1287/40.

²⁵ Глас Ваљева, 12, 1. септембар 1940, 2.

²⁶ Исто.

²⁷ Службене новине Краљевине Југославије, 275, 28. новембар 1940.

дринске бановине о стању пољопривреде у срезу почетком 1941. године, истиче, и поред повољних цена пољопривредних производа, оскудицу пшенице на тржишту.²⁸ Истим поводом, срески начелник посавског среза наглашава: „Довоз пшенице на пијац је сасвим пре-стао. Довоз кукуруза је, такође, слаб. Сви пољопривредни производи имају одличну цену.”²⁹

Нема сумње, могућност да се, ради обезбеђења исхране стано-вништва и војске, изврши принудан откуп вишкова кукуруза и куку-рузног брашна, који је предвиђен раније, поменутом уредбом о про-мету кукуруза 1940/41. године није битније утицала на повећање по-нуде на тржишту. Одржавајући малу понуду и високе цене, трговци су се својих залиха ослобађали ван пијаце и у четири ока. Зато срески начелник колубарског среза, извештавајући банску управу о стању пољопривреде у јануару 1941. године, и каже: „На тржишту је запажена велика потражња, нарочито животних намирница и нуђене су велике цене. Тако је кукуруз плаћан 280—350 динара за 100 кило-грама. Ова појава је сузбијана, али кад је у питању стомак и исхрана — ту се врше кришом куповине.”³⁰ Сличне прилике, такође у јануару 1941. године, биле су и у Тамнави: „На тржиштима пољопривредних производа запажена је велика потражња животних намирница, а с тим у вези и знатно велики скок цена, нпр. пшеница је продавана 400—450 динара за 100 килограма, односно нуђена цена од лица из других срезова. Начелство је такве појаве сузбијало, а такође куку-рузу је давана знатно већа цена од максимиране.”³¹

У условима овако високих цена, а да би обезбедио сопствену исхрану, велики број сељака је изналазио решења у продаји стоке, што је, уз продају због недостатка сточне хране и угинућа од разних заразних болести, основни узрок знатног смањења сточног фонда, иначе, једне од карактеристика сточарства у целој земљи пред други светски рат. Ова појава је нарочито била изражена у току 1940. године, како због изразите несташнице људске тако и оскудице у сточној храни. Примера ради, почетком 1940. године „Дипорис” је подгор-ском срезу притекао у помоћ са 50.000 динара бескаматне позајмице за набавку исхране стоци.³² Схватајући у којој се опасности нашло сточарство у задњој мирнодопској години, Министарство трговине и индустрије је 2. јула 1940. године донело Измене и допуне уредбе о штедњи животних намирница, којима су среда, четвртак и петак одре-ђени, у целој земљи, као безмесни дани, када је забрањена свака про-даја свежег телећег, говећег и свињског меса.³³ Ове измене су врло брзо исправљене, па су за безмесне дане одређени четвртак и петак.³⁴

²⁸ Архив БиХ, КБУ ДБ, пољопривредно одељење, 4328/41.

²⁹ Исто, 176/41.

³⁰ Исто, 867/41.

³¹ Исто, 792/41.

³² Исто, 1988/40; Тромесечни извештај о стању пољопривреде у под-горском срезу за јануар-март 1940. године.

³³ Службене новине Краљевине Југославије, 3. јул 1940. године.

³⁴ Исто, 24. август 1940. године.

Међутим, овакве мере нису могле зауставити опадање сточног фонда, што је било све изразитије. Због тога се 23. децембра 1940. године доноси наредба о контроли извоза стоке.³⁵

КРЕТАЊЕ СТОЧНОГ ФОНДА У ВАЉЕВСКОМ КРАЈУ:³⁶

Стока	1938.	1939.	1940.	1941.	1938:1941.
Коњи	4.921	4.818	4.818	4.447	— 9,63%
Говеда	59.716	60.409	58.102	56.982	— 4,57%
Свиње	56.459	60.262	60.262	53.789	— 4,72%
Овце	139.262	136.675	124.092	124.953	— 10,27%
Козе	9.315	8.684	8.152	7.952	— 14,63%
Живина	257.509	327.809	327.809	298.599	+ 15,95%

Изузев живине, чији број опада само 1940. године, у овом четворогодишњем периоду смањење је видно код све врсте стоке. Код коза, оваца и коња оно је из године у годину, док је код свиња и говеда најизраженије у последњој мирнодопској години, када се сељак морао одрицати и радне стоке, као и свиња неопходних за сопствену употребу. Хлеб и измирење дажбина према држави важнији су били од обезбеђења масти, сланине и пршуте.

Пошто је знатан број сељаштва у округу био без стоке, коју би могао продати, средства за обезбеђивање егзистенције, поред надницења и одређених сезонских послова, тражило је у задуживању. С обзиром да су земљорадничко-кредитне задруге, мада најбројније од свих задруга, као удружења ситних и средњих поседника имале мали капитал, позајмица се, углавном, тражила од приватних лица, трговаца и богатих сељака, и то уз високе камате и, веома често, на рачун нове жетве. С тим у вези, дописник „Земљорадничке задруге” из Врела код Уба, у свом чланку објављеном у јулу 1940. године, поредећи трговце са врачарама које, према веровању сељаштва, могу да одузму млеко од туђих крава и пренесу код својих, каже: „... Па би било боље да оне одузму млеко и кајмак за своју децу, него што нам као сада по жетви, трговци на велико и мало, и разни други профитери, скидају приход са наших њива. Они нам неће оставити ни хлеба да имамо за целу годину, а камоли да нам остане крава, па да имамо довољно млека, сира и кајмака, или да нам остане угојено свињче, па да имамо довољно за целу годину сланине, масти, пршуте и другог.”³⁷

С обзиром да је, већ 1932. године, око 45% газдинстава у округу било задужено код приватника, дакле, под веома неповољним условима, онда је разумљиво у каквој се ситуацији нашло сељаштво пред

³⁵ Службене новине Краљевине Југославије, 300, 27. децембар 1940.

³⁶ Статистика пољопривредне производње у Србији и Банату 1940. године; Архив БиХ, КБУ ДБ, III-497/41; Пољопривредна статистика за 1938. и 1939. годину.

³⁷ Земљорадничка задруга, 28, 21. јул 1940, 456.

други светски рат. Презадужено и осиромашено, оно је почетком 1941. године било у великој оскудици најосновнијих животних намирница. Зато Среско начелство ваљевског среза у јануару 1941. године тражи помоћ од 2.500.000 килограма хране,³⁸ да би, затим, од „Дипориса” добило 100 вагона кукуруза и 20 вагона пшеничног брашна.³⁹

За снабдевање сиромашног становништва у подгорском срезу, срески начелник, извештавајући Краљевску банску управу дринске бановине о стању пољопривреде у фебруару 1941. године, истиче неопходност што скоријег приступања принудном откупу вишкова пријављене и претресом пронађене хране.⁴⁰

Поред немогућности обезбеђења намирница за исхрану, велики део сељаштва, како у ваљевском крају тако и у целој земљи, почетком 1941. године није могао обезбедити ни довољне количине семена за пролећну сетву, која је, распламсавањем другог светског рата, али и слабом жетвом 1940. постала изузетно значајна. Услед тога, на предлог Министарства просвете, банске управе су свим среским начелствима послале решења о организацији сетве. Оно које је 12. фебруара 1941. године, пов. бр. 1427, послала Краљевска банска управа дринске бановине, почиње: „С обзиром на садање изванредне прилике настале су потребе, да наше становништво буде не само обезбеђено са потребним количинама људске хране и сточне, него и да се осигурају веће резерве хране, но што је било у нормалним приликама ранијих година. Исто тако и необично повољна конјуктура за готово све пољопривредне производе, с обзиром на рат у Европи и потребе појединих држава у разним пољопривредним производима, говори у корист повећања производње до крајњих могућих граница. . . С обзиром на озбиљност светске ситуације и потребе наше земље у људској и сточној храни, наша Отаџбина ставља нам у дужност да предузмемо најенергичније мере у погледу искоришћавања и најмањег педља земљишта за биљну производњу.”⁴¹

Допуном овог наређења, пов. бр. 3074, од 19. фебруара 1941. године, неки задаци се још више конкретизују, па се истиче оснивање сеоских већа у која би, на основу наређења Министарства војске и морнарице, улазили најугледнији људи из села, који нису војни обвезници. Затим, указује се на дужност да имућнији помогну сиромашнијима, који ће им то вратити при обављању разних других пољских радова. Такође, наглашава се: „Сиромашнијим земљорадницима, који су инокосни и који немају чиме узорати своју земљу, или се налазе на војној вежби или негде на раду изван свог сталног боравишта, дужно је село, мобом и на време сву расположиву ораницу узорати и засејати.”⁴² Коначно, овом допуном је наређено да сеоска већа, у

³⁸ М. Исић, н. д., 72

³⁹ Архив БиХ, КБУ ДБ III-33353/41.

⁴⁰ Исто, III-838/41.

⁴¹ Исто, III-3074/41.

⁴² Исто.

року од десет дана, установе залихе у семену свих ратарских култура, које ће преостати преко количина потребних за исхрану до нове жетве за свако домаћинство.⁴³

Реализација ових захтева, веома брзо, отпочела је и у ваљевском крају. У том смислу, начелник тамнавског среза, 31. марта 1941. године, извештавајући банску управу, истиче: „Начелство је преко општинских управа и сеоских већа настојало да се обраде и засеју све зиратне површине земљишта, тако да се сиромашним пољопривредницима, који су позвани на војну дужност, путем моба, узајамних позајмица па и кулуком, обраде све зиратне површине.”⁴⁴ Истовремено наглашава и да се расположива стока у срезу максимално користи, а да је разменом, позајмицом и куповином обезбеђено довољно семена, те да је, чак, остало вишка 1.000.000 kg домаћег кукуруза, који се може купити по 330—350 динара за 100 килограма.⁴⁵

Шаљући петнаестодневни извештај о засејавању обрадивих површина Краљевској банској управи дринске бановине, 17. марта 1941. године, начелник посавског среза јавља о организацији свих сеоских већа, али да утврђене залихе износе свега 100 kg кукуруза и 50.000 kg овса, иако само сељацима пироманске, обреновачке и забрешке општине за сетву треба 20.000 kg кукуруза.⁴⁶

И поред почетних успеха, ове мере банске управе нису могле дати очекиване резултате, јер је цела земља, убрзо, захваћена вихором другог светског рата.

Summary

ECONOMIC SITUATION IN VILLAGES IN THE REGION OF VALJEVO BEFORE THE WORLD WAR II

Increase in number of solitary households and splitting of landed properties, resulting from disintegration of domestic communities, have caused a greater privation of agricultural tools and necessary working cattle in rural farms in the region of Valjevo. Thus, for example, in 1939, 47.81% of households had no team and 46.78% had no plough. In such conditions extensiveness and unproductivity characterized the agricultural production in this region, where 47.23% of households bought corn for feeding up, every year.

Besides the low productivity of wheat and maize, the basic field crops, the economic position of peasants, on the eve of the World war II, was deteriorated by the vivid fruitlessness of plums, which had been the basic source of money, necessary for payment of taxes and for buying the most needful provisions. For this reason, the rural population often found the solution in selling the cattle and running into debt. The consequences were obvious. The cattle fund decreased every year and the indebtedness was becoming the one of the biggest in the state.

⁴³ Исто.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Исто.